

man vurderer hans resultater på den baggrund, og som bevidste tilnærmelser til nogle ukendte talstørrelser, må man sige, at hans fremstilling giver mulighed for en bedre forståelse af udviklingen i forholdet mellem tysk og dansk i Sønderjylland. *Jørgen Elklit*

Fink, Troels: H. P. Hanssen som minister i regeringen Zahle 1919. Udg. af Institut for Grænseregionsforskning, Åbenrå 1977. 64 s.

Det må umiddelbart virke overraskende, at Troels Finks artikel om H. P. Hanssens tid som minister i regeringen Zahle, der allerede er publiceret i tidsskriftet »Historie«, XI, 4, 1976, nu udsendes som særtryk af Institut for Grænseregionsforskning i Åbenrå. Ikke mindst da artiklen i følge forfatteren er en forstudie til et større værk om genforeningstiden 1918–20,¹ og således må antages senere at skulle indgå i en større helhed. Emnet ligger desuden instituttets centrale arbejdsområder ret fjernt. Fink lægger da i sin indledende præsentation af det nyoprettede institut heller ikke skjul på, at formålet netop har været at introducere instituttet til en bredere offentlighed.

Finks fremstilling følger sig imidlertid smukt ind i den efterhånden længere række af studier i sønderjysk historie i dette århundrede, som er fremkommet i de senere år og ligger til dels i forlængelse af Harald Jørgensens arbejde om genforeningens statspolitiske baggrund.² Som det fremgår af noterne (en kilde- og litteraturfortegnelse savnes desværre) stammer den i øvrigt tilgængelige litteratur om emnet fra samtiden og er stærkt præget af de daværende politiske modsætninger. Ikke mindst de nationalistiske kredse omkring Grænsforeningen udfoldede i 20'erne en omfattende publikationsvirksomhed for at dokumentere, at regeringen Zahle og H. P. Hanssen-fløjen i Den nordslesvigske Vælgerforening havde svigtet i grænsespørgsmålet.

Fink tager sit udgangspunkt i omstændighederne omkring H. P. Hanssens overraskende optagelse i ministeriet Zahle i juni 1919, som fuldstændigt ændrede det politiske billede i såvel Danmark som Sønderjylland. Han påpeger, at eftersom H. P. Hanssen ingen parlamentarisk basis havde i Folketinget, blev Den nordslesvigske Vælgerforenings tilsynsråd det forum, som Hanssen måtte stå til ansvar overfor. Som æresmedlem af foreningens tilsynsråd og leder af Åbenrå-fløjen måtte det være afgørende for ham at have vælgerforeningens flertal bag sig i sit arbejde som minister for Sønderjylland. Vælgerforeningens tilsynsråd blev hermed »politiseret på en ny måde«, idet partimodsætninger fra rigsdagen smittede af på modsætningerne i tilsynsrådet, hvor Flensborg-folk og Åbenrå-folk stod over for hinanden. Fink viser, hvorledes spørgsmålet om den tyske rømning af den såkaldte 3. zone i afstemningsperioden blev det punkt, hvorom konflikten mellem regering og opposition i Danmark og de to sønderjyske grupperinger udkrystalliseredes.

Der er ingen tvivl om, at den anlagte synsvinkel – tilsynsrådets funktion som parlamentarisk basis for H. P. Hanssen – er frugtbar. Fink påviser overbevisende den nøje sammenhæng mellem modsætningerne i tilsynsrådet, der udviklede sig til et stormløb mod H. P. Hanssen, og den danske oppositions bestræbelser for at fælde regeringen Zahle netop ved at søge at skabe et flertal imod regeringens sønderjyske politik i vælgerforeningens tilsynsråd. Han konstaterer, at, da det i nov. 1919 viste sig, at H. P. Hanssen og hans støtters stilling i Nordslesvig var stærk nok til at afværge angrebene mod ham for at være indtrådt i regeringen – hvilket i sig selv blot var en afspejling af modsætning-

¹ Troels Fink: Da Sønderjylland blev delt 1918–1920, I–II, Institut for grænseregionsforskning, 1978. Bogen var ikke udkommet ved anmeldelsens udformning (red.).

² Harald Jørgensen: Genforeningens statspolitiske baggrund. Tilblivelsen af Versailles-traktatens slesvigske bestemmelser. Udg. af Historisk Samfund for Sønderjylland. Nr. 43. 1970.

gen mellem Åbenrå- og Flensborgpolitikken – ophørte den rigsdanske indblanding i vælgerforeningens anliggender af sig selv, og de indre-danske konflikter henlagdes til andre skuepladser.

På baggrund af ovenstående indholdsreferat bliver det klart, at artiklens titel er en smule misvisende, idet det netop ikke er H. P. Hanssens indsats som minister i regeringen Zahle, der er det centrale tema, men det politiske spil omkring hans parlamentariske basis. Det er denne sidste synsvinkel, der bidrager til at sætte et i store træk kendt hændelsesforløb i perspektiv. Læseren er ikke i tvivl om, hvor Finks personlige sympati er placeret, nemlig hos H. P. Hanssen, Åbenrå-retningen og dermed hos regeringen Zahle. Dette fremgår indirekte via ordvalget og kommentarerne til oppositionens politik. Det er ikke uforståeligt, at Fink kun kan mobilisere begrænset sympati for de chauvinistiske kredse, der kun modvilligt og under begivenhedernes tvang overhovedet havde accepteret folkeafstemningstanken, og det er da også naturligt, at deres fejlslagne politik idag kan tage sig ud som jagt efter lygtemænd (jvf. s. 62). Dette har dog næppe været helt så klart i 1919. Spørgsmålet må i første omgang være, om den indre logik mellem Dannevirke-bevægelsens grundholdning, mål og adfærd var til stede. Dernæst kan man så kritisere denne grundholdning og dens realitetskvalitet. En direkte kritik på disse to niveauer ville have været at foretrække for den af forfatteren valgte indirekte form.

Fink kan dokumentere, at rømningsspørgsmålet for Dannevirke-bevægelsens ledende mænd kun var et middel til at opnå et videre mål (eks. s. 22). For Mellemslesvigsk Udvalg og de ledende Flensborg-folk i Sønderjylland er der dog grund til at tro, at de virkelig – med rette eller urette – betragtede rømningen af 3. zone som afgørende vigtig for afstemningsfriheden i 2. zone. Fink noterer selv, at underskrivelsen af Versailles-traktaten den 28.6.1919 gengav Tyskland en del af dets politiske handlefrihed, hvilket bl. a. sporedes i en stærkt øget aktivitet i afstemningsområderne.³ Når Fink (s. 55) mener, at det »ganske tydeligt (var) pressens påvirkning«, der kunne læses ud af resultatet af valget til vælgerforeningens tilsynsråd d. 30.11.1919, så forekommer dette ikke umiddelbart overbevisende. Flensborg-fløjens totale sejr i Flensborg og Tønder amter må formodes nok så meget at hænge sammen med, at det netop var i disse områder, at danskheden stod svagest.⁴ Netop her måtte forholdet til selvbestemmelsesretten være mest usikkert. I øvrigt er det interessant at se (f. eks. s. 51), hvorledes oppositionens virksomhed gradvist fik drevet Åbenrå-retningen længere og længere væk fra tanken om den rene selvbestemmelsesret.

Når det (s. 57) hedder, at det var blevet spørgsmålet om »for eller imod Zahle (der var) blevet det spørgsmål, de vælgere, der skulle råde over sammensætningen af vælgerforeningens tilsynsråd, skulle tage stilling til«, er dette vel rigtigt på grund af tilsynsrådets funktion som parlamentarisk basis for en af Zahle-regeringens ministre, men grundlæggende var, at Flensborg-retningens tilhængere ikke kunne vente sig imødekommet af den siddende danske regering og derfor logisk nok måtte se forholdene i Sønderjylland og kongeriget i sammenhæng. Det virker desuden en smule forvirrende, at det (s. 55) nævnes, at der ialt var blevet valgt 60 medlemmer til tilsynsrådet, mens det lidt længere fremme (s. 59) oplyses, at en resolution blev vedtaget med 35 stemmer mod 31. Den opmærksomme læser vil erindre, at det tidligere (s. 11) er blevet nævnt, at de tresmedlemmer, blandt hvilke H. P. Hanssen, havde fulde rettigheder. Dette giver ialt

³ Jvf. desuden Fr. v. Jessen: Håndbog i det slesvigske spørgsmåls historie 1900–1937, II, 1918–1920, s. 344.

⁴ Et ganske parallelt forhold kan iagttages for det tyske mindretal i Nordslesvigs vedkommende i 20'erne og 30'erne, hvor det tyske element i de nordligste egne intet godt havde at vente sig af en eventuel ny afstemning.

63 mandater. I nov. 1919 var der imidlertid 5 æresmedlemmer og 9 bestyrelsesmedlemmer (de sidste valgtes af, men ikke nødvendigvis blandt, tilsynsrådets medlemmer – jvf. s. 34) med stemmeret; forsamlingen var altså på ialt 68 personer, hvoraf 2, nemlig H. P. Hanssen og formanden grev Schack, undlod at stemme ved den omtalte afstemning.⁵

Fremstillingen bygger for størstepartens vedkommende på kendt og til dels publiceret materiale, som må anses for repræsentativt og tilstrækkeligt. Dog savner man Tardieu's og v. Jessens »Slesvig på Fredskonferencen«, som i hvert fald, hvad angår rømningsspørgsmålet og Dannevirke-bevægelsens holdning og argumentation må betegnes som væsentlig. Det fremgår heller ikke altid af noterne, hvorfra oplysningerne om forløbet af drøftelserne i det politiske forhandlingsudvalg (eks. mødet d. 28.6.1919, s. 20) stammer, ligesom der heller ikke er anført nogen kildeangivelse for folketingets forespørgselsdebat d. 30.7.1919 (s. 28–31).⁶

De her anførte kritiske bemærkninger, der for en dels vedkommende angår tekniske detaljer, er alt i alt af mindre betydning. Vi har med Finks studie fået en grundig og forsvarlig fremstilling af en særdeles vigtig episode i Danmarks og Sønderjyllands historie og en lovende optakt til det i udsigt stillede større værk om genforeningen 1918–20.

Carsten Mogensen

Jens Christian Forman: Den internationale kommissions neutraliseringsforanstaltninger ved folkeafstemningen i Sønderjylland 1920. (171 s. u. å. u. st. (Århus 1975)).

Formans bog er en omarbejdelse af en specialeafhandling og angiveligt af økonomiske grunde kun publiceret i begrænset oplag med henblik på at kunne stilles gratis til rådighed for særligt interesserede og således ikke at erhverve på det fri marked.¹ Det må stærkt beklages, at man har valgt denne udgivelsesform, idet afhandlingen kvalitetsmæssigt sagtens kan bære en egentlig udgivelse, ligesom dens kvantitative omfang ikke i sig selv skulle udgøre nogen alvorlig hindring herfor. Vel er emnet af en forholdsvis speciel karakter og Formans tekst unægtelig noget stiv og knirkende i stil og sprog, men afhandlingen bidrager ikke desto mindre med en række væsentlige resultater, der kan supplere allerede eksisterende fremstillinger omkring folkeafstemningerne i 1920 og Nordslesvigs indlemelse i Danmark. Det er derfor forekommet anmelderen rimeligt med et noget mere omfattende indholdsreferat, end det ellers ville have været hensigtsmæssigt.

Den internationale Slesvig-kommissions (Commission internationale du Slesvig, herefter CIS) indsats i afstemningstiden har været kraftigt kritiseret fra såvel tysk som dansk side specielt med hensyn til forholdene i 2. zone, hvor de nationale modsætninger kom skarpest til udtryk, og hvor neutraliseringsproblemerne følgelig var størst. Forman påpeger med rette, at kommissionens opgave var bunden, nemlig at forberede og gennemføre de folkeafstemninger, som det i Versailles-traktaten var bestemt skulle finde sted i Slesvig. Denne traktat opfyldte i sig selv de vigtigste danske neutraliseringsønsker, nemlig oprettelsen af en international kommission til at forestå afstemningerne og til at varetage administrationen af afstemningsområdet i overgangstiden samt muligheden for allieret militær besættelse af afstemningsområdet. CIS's opgave var på dette givne grundlag at sikre, at den slesvigske befolknings selvbestemmelsesret kunne komme til fri udfoldelse.

⁵ Fr. v. Jessen: Håndbog . . . , II, s. 299–300.

⁶ Jvf. Rigsdagstidende F, 1919, sp. 6614–84 eller Fr. v. Jessen: Håndbog . . . , II, s. 263–67.

¹ Interesserede skulle ved henvendelse til lektor J. P. Noack, Institut for Historie, Århus Universitet, 8000 Århus C, kunne få oplyst, om det endnu er muligt at erhverve et eksemplar af bogen.